

Krzysztof WASIELEWSKI

**Edukacja jako wyznacznik
szans młodzieży na rynku pracy**

CPP RPS Volume 74 (2014)

Correspondence to the Author:

Dr Krzysztof Wasielewski
Institute of Sociology
Nicolaus Copernicus University
ul. Fosa Staromiejska 1a
87-100 Toruń, Poland
E-mail: kwasielewski@wp.pl

A list of the Center for Public Policy Studies “Research Papers” and other currently published publications is available online at the CPP website
<http://www.cpp.amu.edu.pl/publications.htm>.

Hard copies of the research papers are available upon request

The Center for Public Policy Studies (CPP) is an autonomous research unit of Poznan University, Poland, founded in 2002. It focuses on research in social sciences, mostly through large-scale comparative European and international research projects. Its major areas of interest include: higher education policy and research in national, European and global perspectives; research and development policies; university management and governance; reforming higher education and its legislation in Central and Eastern Europe; higher education and regional development; public services; the processes of Europeanization and globalization; theories of the welfare state; theories of democracy, as well as political and economic transition in European postcommunist countries. See
<http://www.cpp.amu.edu.pl/htm>.

The CPP Research Papers Series is intended to disseminate the findings of work in progress and to communicate preliminary research results to the academic community and the wider audience. Papers are subject to further revisions and therefore all comments and suggestions to authors are welcome.

KRZYSZTOF WASIELEWSKI

EDUKACJA JAKO WYZNACZNIK SZANS MŁODZIEŻY NA RYNKU PRACY¹

Wprowadzenie

Na edukację zwykło się patrzeć jako na instytucjonalnie zorganizowany system kierowania losami jednostek. System oświaty jest tutaj postrzegany jako powszechne i ustawowo obowiązkowe medium na drodze do dorosłości i pracy zawodowej. Współcześnie nauka trwa nierzadko ponad 20 lat. Składają się na nią w polskim systemie edukacji: przedszkole, szkoła podstawowa, gimnazjum, szkoła ponadgimnazjalna (zasadnicza zawodowa bądź średnia), szkolnictwo policealne i pomaturalne, szkolnictwo wyższe i coraz częściej studia doktoranckie². Zatem kariera edukacyjna – rozumiana jako sekwencja następujących po sobie elementów wyższego stopnia systemu szkolnego³ – jest naturalnym segmentem jednostkowej ruchliwości społecznej.

To, że edukacja jest ważna nie budzi wątpliwości. Wykształcenie stanowi bowiem jeden z najistotniejszych czynników wyznaczania szans życiowych młodych ludzi, a system oświatowy jest zasadniczym mechanizmem alokacji jednostek w społecznej strukturze. Można rzec, iż system oświatowy wyposażony jest w swoistą „moc rozdzielczą”, która pozwala mu decydować o karierach edukacyjnych i zawodowych młodych ludzi⁴. W założeniu i w myśl oficjalnie dominującej ideologii zarówno droga poprzez system edukacji, jak i alokacja jednostek w społecznej strukturze mają charakter merytokratyczny. Im większe zdolności posiada jednostka oraz im większy nakład pracy został włożony w zdobycie kwalifikacji, tym sprawniejszy jest przebieg edukacji, wyższy poziom zdobytych

---

¹ Artykuł został opublikowany w: *Zmiany w edukacji: szkoła i jej otoczenie*, pod red. Jarosława Domalewskiego i Krzysztofa Wasielewskiego, Toruń 2011, Wydawnictwo Adam Marszałek.

² Oczywiście nie wszystkie elementy systemu oświatowego mają charakter obowiązkowy, dotyczy to zwłaszcza edukacji przedszkolnej i szkolnictwa ponadgimnazjalnego. Obecnie „przymus” kształcenia obowiązuje w Polsce do 18 roku życia.

³ por. Bauman 1965.

⁴ Zob. Białecki, Wesolowski, 1979, s. 60.

kompetencji, tym wyższa w stosunku do nich zajmowana pozycja społeczno-zawodowa i związane z nią gratyfikacje po wejściu na rynek pracy. Zatem im wyższe wykształcenie ktoś uzyska, tym większe profity (m.in. w postaci dochodu, stanowiska, pozycji zawodowej) powinny być jego udziałem na rynku pracy. Analogicznie rzecz się mieć powinna w przypadku podobnego poziomu wykształcenia, które powinno generować podobny poziom profitów. Oczywiście w przypadku podobnego poziomu wykształcenia to jego wewnętrzne zróżnicowanie na typ szkoły i profile kształcenie może być przyczyną rozbieżności w poziomie uzyskanych profitów. Czy tak jest w rzeczywistości?

W niniejszym artykule chciałbym przyjrzeć się zależnościom pomiędzy poziomem uzyskanego wykształcenia, a ściślej mówiąc typem ścieżki edukacyjnej a profitami na rynku pracy. Interesuje mnie na ile umasowienie kształcenia wyższego, jego szybkie różnicowanie oraz w konsekwencji postępująca inflacja dyplomu ukończenia studiów wyższych wpływają na korzyści z kształcenia? Czy zatem współcześnie warto się kształcić? Czy dłuższa ścieżka edukacyjna pozwalająca ukończyć studia wyższe jest bardziej opłacalna – w kategoriach merkantylnych – aniżeli ukończenie szkoły średniej? Jakie typy ścieżki edukacyjnej przynoszą największe korzyści? Na jakich typach uczelni i jakich kierunkach warto kształcić się na studiach wyższych?

Edukacja i jej znaczenie dla/na rynku – kontekst edukacyjny

Bez wątpienia relacje pomiędzy edukacją a rynkiem pracy mają charakter niezwykle złożony i wielopłaszczyznowy. Aby uchwycić ich istotę i wagę należy rozpatrywać je zarówno w perspektywie makrospołecznej, jak i mikrospołecznej. Przyjrzyjmy się najważniejszym kontekstom owych relacji:

Przemiany instytucjonalne (m.in. upowszechnienie matury, powszechność kształcenia na poziomie wyższym) – pomiędzy 1986 a 2003 rokiem niemal odwróceniu uległa struktura szkolnictwa ponadpodstawowego. Jak pokazują badania, dzisiaj 90% absolwentów gimnazjów trafia do szkół maturalnych, przy czym prawie trzykrotnie wzrosła liczba uczniów kształcących się w liceach ogólnokształcących, a prawie 5-krotnie zmalał odsetek kształcących się w szkołach zasadniczych zawodowych⁵. Podobne procesy nastąpiły w

---

⁵ Zob. Domalewski, Mikiewicz, 2004, ss. 49-51.

szkolnictwie wyższym, gdzie 4-krotnie zwiększyła się liczba zarówno wyższych uczelni, jak i młodzieży w nich studiujących.

Komodyfikacja wykształcenia (oraz inflacja wykształcenia) – wykształcenie stało się wartością rynkową mającą swą empiryczną, bo wyrażalną w pieniądzu wartość. Od początku lat dziewięćdziesiątych z coraz większą wyrazistością ujawnia się w badaniach pozytywna korelacja pomiędzy poziomem wykształcenia a dochodami i osiągniętą pozycją społeczną⁶. Obserwujemy mechanizm rozwierania się nożyc w rozpiętości zarobków w stosunku do poziomu wykształcenia. Z jednej strony stale wzrastają korzyści finansowe z tytułu posiadania dyplomu ukończenia studiów wyższych, z drugiej coraz więcej „strat” przynosi brak wykształcenia lub jego niski poziom. Ta tendencja była systematyczna i nie uległa większym zmianom⁷. Obserwowane przemiany są elementem „pragmatyzacji świadomości” młodego pokolenia, które oczekuje bezpośrednich gratyfikacji dla swych starań edukacyjnych. Ich zwieńczeniem miałyby być osiągnięcie wysokiej pozycji społeczno-zawodowej i płynących z tego tytułu korzyści⁸. To dzięki wykształceniu zdobywa się określone umiejętności i kwalifikacje potrzebne do zajęcia pożądanej pozycji w społecznej strukturze. Zjawisko to wiąże się z procesem, który określany jest jako komodyfikacja wykształcenia. Patrząc z perspektywy jednostki polega on na traktowaniu edukacji jako inwestycji na przyszłość a dyplomu jako towaru rynkowego⁹. Nie należy jednak zapominać, iż gwałtowny wzrost poziomu liczby studentów i absolwentów kończących szkoły wyższe przyczynił się do nasycenia rynku pracy osobami o wysokich kwalifikacjach, a w konsekwencji do deprecjacji wartości dyplomu wyższej uczelni. Zatem coraz mniejsze znaczenie ma współcześnie sam fakt posiadania dyplomu (obecnie co druga osoba z każdego rocznika uzyskuje dyplom licencjata lub mgr), a większe znaczenie ma to jaki to jest dyplom oraz rzeczywiste kompetencje jakie posiadają absolwenci. Ma to w oczywisty sposób odzwierciedlenie w różnicowaniu się dochodów absolwentów różnych typów szkół (zarówno ponadgimnazjalnych, jak i wyższych).

---

⁶ Zob. Domański 2000, 2004a,b; Mach 2003; Sikorska 1998.

⁷ Zob. Domański 2004c: 235.

⁸ Zob. Ziółkowski 2000.

⁹ Zob. Misztal 2000: 27.

Wysokie aspiracje edukacyjne – jeszcze w 1993 roku „tylko” 76% Polaków uważało, że warto zdobywać wykształcenie, w 2004 roku już 93%¹⁰. W istotny sposób wpływa to na polepszenie wskaźników skolaryzacyjnych ogółu ludności Polski (w tym zwłaszcza młodzieży). W 1988 roku jeszcze jedynie 6,5% ogółu Polaków posiadało dyplom ukończenia szkoły wyższej, w 2002 już 10,2%. Proces masowego kształcenia się młodzieży w szkołach wyższych wynikał zarówno z „głodu edukacyjnego” młodzieży, jak i wymagań rynku pracy odnośnie kwalifikacji wpłynął w konsekwencji na pojawienie się inflacji dyplomu wyższych uczelni. To zaś sprawiło, że społecznie pożądanym i stosunkowo nietrudnym do zdobycia dyplom wyższej uczelni stał się koniecznym lecz niewystarczającym zaświadczeniem posiadanych kwalifikacji. Ma to wyraźne odzwierciedlenie zarówno w wysokich aspiracjach edukacyjnych młodzieży¹¹, jak i realnych decyzjach edukacyjnych, których wynikiem jest coraz większa popularność studiów podyplomowych, MBA czy podejmowania studiów na dodatkowych kierunkach.

„Academic drift” oraz „skręt społeczny” – od wielu lat obserwujemy systematyczny wzrost zainteresowania młodzieży profilami kształcenia (zarówno na poziomie ponadgimnazjalnym i wyższym) zorientowanymi społecznie i humanistycznie. W Polsce związane jest to – w znacznej mierze – z kształtem struktury systemu oświatowego oraz zmianami w prawie oświatowym. Warto wspomnieć chociażby o perturbacjach z maturą z matematyki oraz w konsekwencji z deficytami kandydatów na uczelniach technicznych.

Brak silniejszych powiązań pomiędzy rynkiem pracy a strukturą systemu edukacyjnego – zmiany w programach szkolnych oraz profilach i kierunkach studiów nie nadążają za zmianami zachodzącymi na rynku pracy oraz oczekiwaniami młodych ludzi. Problem wynika głównie z akademickości wiedzy przekazywanej w szkołach i na wyższych uczelniach oraz z systemowych problemów z wprowadzaniem zmian w instytucjach akademickich. Nie bez znaczenia jest również niewielki zakres współpracy pomiędzy instytucjami edukacyjnymi oraz organizacjami działającymi na rynku pracy. Brak współpracy ogranicza wymianę myśli i doświadczeń, rozwój sektora edukacyjnego (w tym również kadry), jak i przemysłowego.

Wzrost bezrobocia wśród osób najlepiej wykształconych i absolwentów – jakkolwiek utrzymuje się wciąż pozytywna korelacja pomiędzy poziomem wykształcenia a uzyskiwanym

---

¹⁰ Zob. CBOS 2009.

¹¹ Zob. Domalewski, Mikiewicz 2004; Wasielewski 2007.

dochodem, to systematycznie rośnie stop bezrobocia wśród osób o wyższym wykształceniu – w III kwartale 2009 roku wyniosła 4,8%. Z kolei wśród osób z wykształceniem gimnazjalnym bądź niższym wyniosła trzy razy więcej 13,5%. Systematycznie też rośnie liczba absolwentów pozostająca bez pracy – w stosunku do 2008 roku wzrosła o 66 tysięcy, co daje wzrost o 7,4%. W analizowanym okresie najmniej bezrobotnych było wśród absolwentów szkół wyższych oraz policealnych i średnich zawodowych - odpowiednio: 21,6% i 31,4%. Bezrobocie w największym stopniu wystąpiło wśród absolwentów zasadniczych szkół zawodowych (40,8%) oraz średnich ogólnokształcących (37,1%). Nieco częściej pozostawali bezrobotni absolwenci zamieszkujący na wsi (29,9% ogółu absolwentów zamieszkujących na wsi), aniżeli w mieście (26,1%)¹².

Specyfika regionalna (zarówno jeśli chodzi o rynek pracy, jak i system szkolny) – znaczna część wyższych uczelni lokuje się w mniejszych ośrodkach miejskich dając realne szanse na podjęcie studiów przez uboższą młodzież, której nie stać na wyjazd do dużego i drogiego miasta. Klasyczne uczelnie akademickie mają charakter wielkomiejski (ulożone są głównie w miejscowościach liczących powyżej 200 tysięcy mieszkańców) wyraźnie wpływający na ich elitarność. Ogólnie rzecz ujmując w roku akademickim 2006/2007 aż 119 spośród 456 szkół wyższych mieściło się w miejscowościach liczących mniej niż 100 tysięcy mieszkańców, w tym 65 w miejscowościach poniżej 50 tysięcy mieszkańców, z czego trzy na wsiach. Większość (49) uczelni ulokowanych w mniejszych miejscowościach to uczelnie niepubliczne, pozostałe to przede wszystkim państwowe wyższe szkoły zawodowe. Nie należy zapominać także o 227 oddziałach zamiejscowych (głównie prowadzonych przez uczelnie niepubliczne) również ulokowanych w mniejszych miejscowościach¹³.

Charakterystyka badań własnych

Niniejszy artykuł oparty jest na wynikach badań ilościowych zrealizowanych w województwach dolnośląskim i warmińsko-mazurskim. Badaniem objętych zostało łącznie 707 osób (w każdym województwie odpowiednio 349 i 358 osób) w wieku 30 lat [zob. Tabela 1]. Próby, które zostały dobrane osobno w obrębie każdego z województw

---

¹² Zob. Rocznik 2009.

¹³ Zob. Szkoły wyższe 2007, s. 23.

odzwierciedlają ich strukturę społeczno-demograficzną. Badanie zrealizowane zostało w 2007 roku.

Tabela 1

Rozkład próby z uwzględnieniem poziomu wykształcenia respondentów w obrębie badanych województw

Poziom wykształcenia	Dolnośląskie	Warmińsko-mazurskie	Ogółem
Podstawowe	14 (4,0%)	26 (7,3%)	40 (5,7%)
Zasadnicze zawodowe	75 (21,5%)	87 (24,3%)	162 (22,9%)
Średnie	92 (26,4%)	116 (32,4%)	208 (29,4%)
Pomaturalne	34 (9,7%)	21 (5,9%)	55 (7,8%)
Wyższe	124 (35,5%)	97 (27,1%)	221 (31,3%)
Wyższe plus	10 (2,9%)	11 (3,1%)	21 (3,0%)
Ogółem	349 (100, 0%)	358 (100,0%)	707 00,0 %)

Ścieżka edukacyjna a pozycja zawodowa – uwarunkowania i tendencje

Na początek przyjrzyjmy się relacjom pomiędzy długością ścieżki edukacyjnej (de facto poziomem wykształcenia) a osiągniętą pozycją zawodową. Interesuje mnie w tym miejscu czy patrząc z perspektywy osiągniętej pozycji zawodowej dłuższa ścieżka edukacyjna (studia wyższe) jest korzystniejsza aniżeli krótka (np. ZSZ)? Możemy postawić dwie hipotezy:

HIPOTEZA 1: Inwestycja w wykształcenie przynosi większe profity na rynku pracy.

HIPOTEZA 2: Zdobyte na rynku pracy doświadczenie i staż pozwalają rekompensować straty wynikające z niższego poziomu wykształcenia.

Ogólna tendencja jest taka, iż im wyższy poziom wykształcenia ukończyła jednostka tym wyższą pozycję na rynku pracy osiągnęła. Absolwenci szkół podstawowych (niezależnie od województwa) nie trafiają do wysokich pozycji społecznych, absolwenci zasadniczych szkół zawodowych bardzo rzadko (13,1-3,4%), nieco częściej szkół maturalnych (14,5%-8,5%), a najczęściej absolwenci szkół wyższych (28,2-13,0%). Zwraca uwagę fakt, iż edukacja wykraczająca poza magisterium nie przynosi wyraźnych profitów w postaci pozycji zawodowej. Zaledwie 12,5-28,6% absolwentów najdłuższej ścieżki edukacyjnej (a więc tej uwzględniającej studia na II kierunku, bądź studia doktoranckie, bądź MBA) osiąga w pracy zawodowej wysoką pozycję. Jest to zatem odsetek porównywalny do tego, który charakteryzuje absolwentów wyższych uczelni (bez dodatkowego dokończania). Jakkolwiek jednak dalsza edukacja po studiach wyższych nie przynosi wyraźnych profitów, to jednak w wyraźny sposób ogranicza ryzyko zajęcia niskich pozycji zawodowych, bowiem jedynie co czwarta (25,0-28,6%) taka osoba „osiąga” niską pozycję zawodową. W przypadku absolwentów szkół podstawowych jest to z kolei niemal każda osoba (100,0-83,3%) [zob. Tabela 2].

Tabela 2

Pozycja zawodowa a poziom wykształcenia (w %)¹⁴

Poziom wykształcenia	Pozycja zawodowa			
	Pozycja niska	Pozycja średnia	Pozycja wysoka	Ogółem
Podstawowe	100,0 – 83,3	0,0 – 16,7	0,0 – 0,0	100,0
Zasadnicze zawodowe	50,8 – 71,2	36,1 – 25,4	13,1 – 3,4	100,0

¹⁴ W poszczególnych kolumnach widnieje zróżnicowanie regionalne (województwo dolnośląskie – województwo warmińsko-mazurskie).

Średnie	44,9 – 59,8	40,6 – 31,7	14,5 – 8,5	100,0
Pomaturalne	36,0 – 55,3	44,0 – 34,0	20,0 – 10,7	100,0
Wyższe	28,2 – 51,9	43,5 – 35,1	28,2 – 13,0	100,0
Wyższe plus	25,0 – 28,6	62,5 – 42,9	12,5 – 28,6	100,0

Źródło: badanie własne

Analogiczne tendencje zaobserwować można kiedy spojrzymy na bardziej szczegółową ścieżkę edukacyjną. Im „gorsza” ścieżka wiodąca przez system oświatowy, tym niższa pozycja zawodowa zajmowana w późniejszym życiu. Zwracają uwagę pewne różnice pomiędzy absolwentami studiów wyższych, którzy kończyli różne typy szkół maturalnych. Okazuje się, że do wysokich pozycji społecznych nieco częściej wiedzie technikum, aniżeli liceum ogólnokształcące. Technikum również relatywnie lepiej ogranicza ryzyko zajęcia niskiej pozycji zawodowej. Jest ono jednak również najbardziej zróżnicowane – najprawdopodobniej jest tak, że zależnie od regionu i poziomu kształcenia w tych szkołach stają się one bądź trampoliną wybijającą jednostki do wysokich pozycji zawodowych, bądź w przypadku tych słabych do niskich pozycji zawodowych [zob. Tabela 3].

Tabela 3

Typ ścieżki edukacyjnej a osiągnięta pozycja zawodowa

Typ ścieżki edukacyjnej	Pozycja zawodowa			
	Pozycja niska	Pozycja średnia	Pozycja wysoka	Ogółem
Szk. podstawowa	100,0 – 83,3	0,0 – 16,7	0,0 – 0,0	100,0
Szk. podstawowa + ZSZ	50,0 – 67,7	35,5 – 24,2	14,5 – 8,1	100,0
Szk. podstawowa + ZSZ + szk. średnia	40,0 – 55,6	48,0 – 33,3	12,0 – 11,1	100,0
Szk. podstawowa + szk. średnia	47,5 – 56,0	37,5 – 28,0	15,0 – 16,0	100,0

Szk. podstawowa + ZSZ/szk. średnia + szk. pomaturalna	29,2 – 67,6	45,8 – 16,7	25,0 – 16,7	100,0
Szk. podstawowa + ZSZ/LZ + studia	42,9 – 56,3	28,6 – 18,8	28,6 – 25,0	100,0
Szk. podstawowa + T + studia	9,1 – 53,3	50,0 – 26,7	40,9 – 20,0	100,0
Szk. podstawowa + LO + studia	23,2 – 46,8	35,7 – 40,4	41,1 – 12,8	100,0
Szk. podstawowa + ZSZ/szk. średnia + studia + II kierunek/dr	22,2 – 28,6	44,4 – 42,9	33,3 – 28,6	100,0

Źródło: badanie własne

Pozycja zawodowa osiągnięta przez jednostkę jest również w znacznej mierze zdeterminowana przez pierwszą zajętą pozycję zawodową bezpośrednio po ukończeniu edukacji. Niezależnie od pozycji wyjściowej porównywalny odsetek (45,1-63,5% w przypadku niskich pozycji, 47,6-48,0% w przypadku średnich pozycji oraz 67,7-32,0% w przypadku wysokich pozycji) młodych ludzi utrzymuje ją na kolejnych szczeblach własnej kariery zawodowej. Osoba, które zajęły szybko wysoką pozycję zawodową w oczywisty sposób łatwiej spaść na drabinie stratyfikacyjnej – co też jest udziałem 32,3-66,7% obecnych 30-latków [Tabela 4].

Tabela 4

Pozycja zawodowa bezpośrednio po zakończeniu edukacji a pozycja zawodowa obecnie

Pozycja zawodowa po zakończeniu edukacji	Pozycja zawodowa obecnie			
	Niska	Średnia	Wysoka	Ogółem
Niska	45,1 – 63,5	39,6 – 26,0	15,4 – 10,4	100,0
Średnia	21,4 – 20,0	47,6 – 48,0	31,0 – 32,0	100,0
Wysoka	12,9 – 25,0	19,4 – 41,7	67,7 – 33,3	100,0

Źródło: badanie własne

Spróbujmy teraz scharakteryzować społeczne cechy i uwarunkowania kariery zawodowej jednostek, które osiągnęły różne pozycje zawodowe:

Wysoka pozycja zawodowa: to przede wszystkim samodzielni, żonaci mężczyźni (trzy razy częściej aniżeli kobiety), mieszkający we własnym lub spółdzielczym mieszkaniu (65%) w dużym mieście, pochodzący z rodzin dobrze wykształconych ($\frac{3}{4}$ co najmniej wykształcenie średnie). Dwie trzecie spośród nich ukończyło studia wyższe; 28% pobierało korepetycje w trakcie nauki, co druga osoba zna dobrze lub b. dobrze jakiś język obcy. Są to osoby, które dwukrotnie częściej uczestniczyły w stażach i praktykach aniżeli średnia. Zajmują głównie stanowiska kierownicze (38%) oraz samodzielne bądź niezależne, często prowadzące własne firmy – 30 %. Zarabiający w najwyższym przedziale - ponad 2500 zł (83%), zadowoleni ze swojej pracy (86%), często wyjeżdżający zagranicę (86%), ale głównie w celach turystycznych i zdobycia doświadczenia zawodowego;

Średnia pozycja zawodowa: to niemal 2-krotnie częściej mężczyźni aniżeli kobiety, co drugi bezdzietny, trzy czwarte pochodzi z rodzin, w których ojciec miał wykształcenie

zasadnicze zawodowe lub średnie; co trzecia osoba zna dobrze lub b. dobrze jakiś język obcy. Są to osoby zajmujące zazwyczaj pozycje wykonawcze (ogółem 87%, w tym zakładzie prywatnym 54,0 pp bądź państwowym 30p), o średnich dochodach 1500-2500 zł (100%), bardzo zadowoleni ze swojej pracy (91%);

Niska pozycja zawodowa: to głównie kobiety (dwa razy częściej aniżeli mężczyźni), znacznie częściej panny bądź rozwódki, dwie trzecie posiadające dzieci, mieszkające z rodzicami (trzy razy częściej aniżeli osoby o wysokiej pozycji zawodowej) głównie w mniejszych miejscowościach, pochodzący z rodzin bez tradycji kształcenia ($\frac{3}{4}$ rodziców posiada wykształcenie co najwyżej zawodowe). Studia ukończyło jedynie $\frac{1}{4}$ spośród tej grupy, 96% zajmuje stanowiska wykonawcze w zakładzie prywatnym (65%) bądź państwowym (30%), o dochodach poniżej 1500 zł (100%), raczej zadowoleni ze swojej pracy (70%), aczkolwiek gotowi ją natychmiast zmienić (40%), co drugi wyjeżdżał zagranicę w celach zarobkowych.

Studia? Ale jakie?

Przyjrzyjmy się teraz czy w obliczu znacznego zróżnicowania szkolnictwa wyższego oraz inflacji dyplomów i kompetencji akademickich ma jeszcze znaczenie dla osiągniętej pozycji zawodowej typ uczelni, jej charakter, kierunek, tryb i kierunek studiów?

- ◎ **HIPOTEZA 1:** Prestiż uczelni publicznych gwarantuje ich absolwentom wysoką pozycję zawodową.
- ◎ **HIPOTEZA 2:** Uczelnie prywatne lepiej „czytają” oczekiwania rynku pracy. Tym samym swoim absolwentom gwarantują wyższe pozycje zawodowe (lepszą pracę).

Tabela 5

Prestiż ukończonej uczelni a osiągnięta pozycja zawodowa

Typ uczelni	Pozycja zawodowa			
	Wysoka	Średnia	Niska	Ogółem
Uczelnie elitarne (1-10)	31,9 – 10,0	48,9 – 50,0	19,1 – 40,0	100,0
Uczelnie średnie (11-70)	47,2 – 14,6	30,6 – 33,3	22,2 – 52,1	100,0
Uczelnie słabsze (71 i niżej)	31,0 – 20,0	44,8 – 36,0	24,1 – 44,0	100,0

Źródło: badanie własne

Tabela 6

Typ uczelni a osiągnięta pozycja zawodowa

Typ uczelni	Pozycja zawodowa			
	Wysoka	Średnia	Niska	Ogółem
Uniwersytet	19,5 – 12,0	51,2 – 38,0	29,3 – 50,0	100,0
Politechnika	75,0 – 33,3	25,0 – 33,3	0,0 – 33,3	100,0
Akademia	51,6 – 14,3	29,0 – 42,9	19,4 – 42,9	100,0
PWSZ	0,0 – n.d.	60,0 – n.d.	40,0 – n.d.	100,0
Uczelnia prywatna	36,8 – 11,8	47,4 – 29,4	15,8 – 58,8	100,0

Źródło: badanie własne

Gdzie zatem się najbardziej opłaca kształcić? Absolwenci jakich uczelni najczęściej zajmują wysokie pozycje? Na czele tego swoistego „Rankingu” wyższych uczelni, które prowadzą

swoich absolwentów do wysokich pozycji zawodowych oraz wysokich dochodów są uczelnie wojskowe. Spośród badanych absolwentów co trzeci, który ukończył uczelnię wojskową osiągnął w wieku 30 lat wysoką pozycję zawodową oraz wysoki dochód. Drugą grupą uczelni, która daje duże prawdopodobieństwo osiągnięcia wysokiej pozycji zawodowej i wysokiego dochodu są politechniki. Co drugi (52,7%) spośród ich absolwentów osiągnął w pracy zawodowej wysoką pozycję i dochód. Kolejne miejsca zajmują odpowiednio: uczelnie prywatne oraz uczelnie mające status akademii. Co 4-5 ich absolwent osiąga po studiach wysoką pozycję zawodową i dochód. Nie najlepiej w tym zestawieniu wypadają uniwersytety. Okazuje się bowiem, iż jedynie co 7 absolwent tego typu uczelni może liczyć na wysokie pozycje zawodowe i dochód w wieku 30 lat. Najgorzej wypadały jednak Państwowe Wyższe Szkoły Zawodowe. Spośród przebadanych absolwentów tego typu szkół, żaden nie osiągnął wyróżnionych wysokich pozycji zawodowych.

Przyjrzyjmy się teraz jak analogiczna sytuacja wygląda w przypadku konkretnych grup kierunków studiów. Jakie kierunki opłaca się studiować patrząc z perspektywy korzyści na rynku pracy? Okazuje się, że gwarancję sukcesu – rozumianego jako możliwość osiągnięcia wysokiej pozycji zawodowej i wysokich dochodów) – dają jedynie kierunki mundurowe. Wszyscy przebadani absolwenci tych kierunków w momencie badania (w wieku 30 lat) zajmowali wysokie pozycje zawodowe (w ich przypadku oficerskie) i uzyskiwali wysokie dochody. Na kolejnej pozycji znalazły się kierunki medyczne. Co trzeci z absolwentów tych kierunków osiągnął wysoką pozycję zawodową oraz wysoki dochód. Kolejne „miejsce” zajęła grupa kierunków bio-chemicznych (33,3%), ekonomicznych (25%) oraz techniczno-rolniczych (20%). Bardzo rzadko wysokie pozycje zawodowe osiągnęli absolwenci kierunków humanistycznych – 13% oraz społecznych – 8%. Żaden z absolwentów kierunków artystycznych i usługowych nie osiągnął wysokiej pozycji zawodowej i wysokiego dochodu.

Podsumowanie

Zaprezentowane w niniejszym opracowaniu analizy pozwalają nam wyciągnąć kilka ważnych i interesujących wniosków:

Po pierwsze, zarówno poziom wykształcenia, jak i ścieżka edukacyjna w wyraźny sposób różnicują możliwości zajęcia pozycji zawodowej. Im dłuższa ścieżka edukacyjna tym większe

profity na rynku pracy (wyższa pozycja zawodowa i wyższe dochody). W przypadku osób, które zdecydowały się kształcić nadprogramowo po studiach magisterskich (II kierunek, MBA, studia doktoranckie), zwraca uwagę brak proporcjonalnych profitów w stosunku do poniesionych nakładów (m.in. czasu włożonego w kształcenie).

Po drugie, staż pracy (zwłaszcza w przypadku osób niżej wykształconych, bądź kształcących się w trybie zaocznym) sprzyja „nadrobieniu” zaległości (awansowi zawodowemu) w stosunku do osób inwestujących w wykształcenie, m.in. proporcja osób najlepiej i najgorzej wyedukowanych zajmujących stanowiska kierownicze zmniejsza się z 10:1 do 7:1.

Po trzecie, ruchliwość zawodowa jest wprost proporcjonalna do pozycji osiągniętej w pierwszej pracy. Im niższa pozycja zawodowa w pierwszej pracy, tym mniejsze szanse na jej zmianę: brak ruchliwości zawodowej występuje aż u - 83% badanych zajmujących niskie pozycje, 57% na średnich i 45% zajmujących wysokie pozycje zawodowe. Silniej ta tendencja jest widoczna w środowisku miejskim, aniżeli wiejskim.

Po czwarte, im wyższe dochody uzyskiwane w pierwszej pracy, tym szybszy ich przyrost – jest on silnie związany z poziomem wykształcenia, ok 60% osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym uzyskuje obecnie te same dochody co na początku swojej kariery zawodowej, a jedynie 35% absolwentów wyższych uczelni.

Po piąte, wraz ze stażem pracy osiągnany dochód jest czynnikiem mniej różnicującym zbiorowość aniżeli zajmowane stanowisko. Jednak dystanse pomiędzy grupami wykształcenia nie zmniejszają się, pomimo zmian stanowiska pracy.

Po szóste, uzyskiwane dochody i stanowiska silnie skorelowane są z płcią oraz środowiskiem zamieszkania (wieś vs miasto) – obie zaś osie podziału zróżnicowane są jeszcze w przekroju regionalnym.

Bibliografia

- Bauman Z., *Kariera. Cztery szkice socjologiczne*, Warszawa 1965: Iskry.
- Białecki I., Wesołowski W., Wykształcenie, struktura społeczno-zawodowa i ruchliwość społeczna, w: *Studia Socjologiczne*, nr 1/1979.
- CBOS 2009: Aspiracje i motywacje edukacyjne Polaków w latach 1993-2009. Komunikat z badań, maj BS/70/2009.
- Domalewski J., Mikiewicz P., Młodzież w zreformowanym systemie szkolnym, Warszawa 2004: IRWiR PAN.
- Domański H., Hierarchie i bariery społeczne w latach dziewięćdziesiątych, Warszawa 2000: ISP.
- Domański H., Selekcje ze względu na pochodzenie społeczne do szkoły średniej i na studia wyższe, w: *Nauka i Szkolnictwo Wyższe*, nr 2/2000.
- Domański H., O ruchliwości społecznej w Polsce, Warszawa 2004: IFiS PAN.
- Domański H., Selekcja pochodzeniowa do szkoły średniej i na studia, w: *Studia Socjologiczne*, nr 2/2004.
- Domański H., Struktura społeczna, Wykłady z Socjologii, t.1, Warszawa 2004: Scholar.
- Mach B. W., *Pokolenie historycznej nadziei i codziennego ryzyka. Społeczne losy osiemnastolatków z roku 1989*, Warszawa 2003: IFiS PAN.
- Misztal B., Prywatyzacja wyższego wykształcenia w Polsce. Wyzwania w świetle transformacji systemowej, w: *Prywatyzacja szkolnictwa wyższego w Polsce*, pod red. tegoż, Kraków 2000: Universitas.
- Rocznik Statystyczny RP 2009, Rok LX, Warszawa: GUS.
- Sikorska J., Konsumpcja: warunki, zróżnicowania, strategie, Warszawa 1998: IFiS PAN.
- Szafraniec K., wartość wykształcenia na wsi – fakty, tendencje, konsekwencje, w: *Wieś i rolnictwo na przełomie wieków*, pod red. Izabelli Bukraby-Rylskiej i Andrzeja Rosnera, Warszawa 2001: IRWiR PAN.
- Wasielewski K., Plany kształceniowe młodzieży a środowisko zamieszkania. Czy istnieją różnice pomiędzy młodzieżą wiejską i miejską, w: *Zrównoważony rozwój wsi*, pod red. Marty Błąd i Doroty Klepackiej, Warszawa 2007: IRWiR PAN.
- Ziółkowski M., Przemiany interesów i wartości społeczeństwa polskiego. Teorie, tendencje, interpretacje, Warszawa 2000: PWN.

*Dr Krzysztof Wasielewski
Institute of Sociology
Nicolaus Copernicus University, Poland
E-mail: kwasielewski@wp.pl*

Papers in the series include the following:

- Vol. 1 (2006) Marek Kwiek, „The Classical German Idea of the University, or on the Nationalization of the Modern Institution”
- Vol. 2 (2006) Marek Kwiek, „The University and the Welfare State in Transition: Changing Public Services in a Wider Context”
- Vol. 3 (2007) Marek Kwiek, „Globalisation: Re-Reading its Impact on the Nation-State, the University, and Educational Policies in Europe”
- Vol. 4 (2007) Marek Kwiek, „Higher Education and the Nation-State: Global Pressures on Educational Institutions”
- Vol. 5 (2007) Marek Kwiek, „Academic Entrepreneurship vs. Changing Governance and Institutional Management Structures at European Universities”
- Vol. 6 (2007) Dominik Antonowicz, „A Changing Policy Toward the British Public Sector and its Impact on Service Delivery”
- Vol. 7 (2007) Marek Kwiek, „On Accessibility and Equity, Market Forces, and Academic Entrepreneurship: Developments in Higher Education in Central and Eastern Europe”
- Vol. 8 (2008) Marek Kwiek, „The Two Decades of Privatization in Polish Higher Education: Cost-Sharing, Equity, and Access”
- Vol. 9 (2008) Marek Kwiek, „The Changing Attractiveness of European Higher Education in the Next Decade: Current Developments, Future Challenges, and Major Policy Options”
- Vol. 10 (2008) Piotr W. Juchacz, „On the Post-Schumpeterian "Competitive Managerial Model of Local Democracy" as Perceived by the Elites of Local Government of Wielkopolska”
- Vol. 11 (2008) Marek Kwiek, „Academic Entrepreneurialism and Private Higher Education in Europe”
- Vol. 12 (2008) Dominik Antonowicz, „Polish Higher Education and Global Changes – the Neoinstitutional Perspective”
- Vol. 13 (2009) Marek Kwiek, „Creeping Marketization: Where Polish Public and Private Higher Education Sectors Meet”
- Vol. 14 (2009). Karolina M. Cern, Piotr W. Juchacz, „European (Legal) Culture Reconsidered”
- Vol. 15 (2010). Marek Kwiek, „Zarządzanie polskim szkolnictwem wyższym w kontekście transformacji zarządzania w szkolnictwie wyższym w Europie”
- Vol. 16 (2010). Marek Kwiek, „Finansowanie szkolnictwa wyższego w Polsce a transformacje finansowania publicznego szkolnictwa wyższego w Europie”
- Vol. 17 (2010). Marek Kwiek, „Integracja europejska a europejska integracja szkolnictwa wyższego”
- Vol. 18 (2010). Marek Kwiek, „Dynamika prywatne-publiczne w polskim szkolnictwie wyższym w kontekście europejskim”
- Vol. 19 (2010). Marek Kwiek, „Transfer dobrych praktyk: Europa i Polska”
- Vol. 20 (2010). Marek Kwiek, „The Public/Private Dynamics in Polish Higher Education. Demand-Absorbing Private Sector Growth and Its Implications”
- Vol. 21 (2010). Marek Kwiek, „Universities and Knowledge Production in Central Europe”

- Vol. 22 (2010). Marek Kwiek, „Universities and Their Changing Social and Economic Settings. Dependence as Heavy as Never Before? ”
- Vol. 23 (2011). Marek Kwiek, „Universities, Regional Development and Economic Competitiveness: The Polish Case”
- Vol. 24 (2011). Marek Kwiek, „Social Perceptions vs. Economic Returns from Higher Education: the Bologna Process and the Bachelor Degree in Poland”
- Vol. 25 (2011). Marek Kwiek, „Higher Education Reforms and Their Socio-Economic Contexts: Competing Narratives, Deinstitutionalization, and Reinstitutionalization in University Transformations in Poland”
- Vol. 26 (2011). Karolina M. Cern, Piotr W. Juchacz, „Post-Metaphysically Constructed National and Transnational Public Spheres and Their Content”
- Vol. 27 (2011). Dominik Antonowicz, „External influences and local responses. Changes in Polish higher education 1990-2005”
- Vol. 28 (2011). Marek Kwiek, „Komisja Europejska a uniwersytety: różnicowanie i izomorfizacja systemów edukacyjnych w Europie”
- Vol. 29 (2012). Marek Kwiek, „Dokąd zmierzają międzynarodowe badania porównawcze szkolnictwa wyższego?”
- Vol. 30 (2012). Marek Kwiek, „Uniwersytet jako ‘wspólnota badaczy’? Polska z europejskiej perspektywy porównawczej i ilościowej”
- Vol. 31 (2012). Marek Kwiek, „Uniwersytety i produkcja wiedzy w Europie Środkowej”
- Vol. 32 (2012). Marek Kwiek, „Polskie szkolnictwo wyższe a transformacje uniwersytetów w Europie”
- Vol. 33 (2012). Marek Kwiek, „Changing Higher Education Policies: From the Deinstitutionalization to the Reinstitutionalization of the Research Mission in Polish Universities”
- Vol. 34 (2012). Marek Kwiek, „European Strategies and Higher Education”
- Vol. 35 (2012). Marek Kwiek, „Atrakcyjny uniwersytet? Rosnące zróżnicowanie oczekiwań interesariuszy wobec instytucji edukacyjnych w Europie”
- Vol. 36 (2013). Krystian Szadkowski, „University’s Third Mission as a Challenge to Marxist Theory”
- Vol. 37 (2013). Marek Kwiek, „The Theory and Practice of Academic Entrepreneurialism: Transborder Polish-German Institutions”
- Vol. 38 (2013). Dominik Antonowicz, „A Changing Policy Toward the British Public Sector and its Impact on Service Delivery”
- Vol. 39 (2013). Marek Kwiek, „From System Expansion to System Contraction: Access to Higher Education in Poland”
- Vol. 40 (2013). Dominik Antonowicz, „Z tradycji w nowoczesność. Brytyjskie uniwersytety w drodze do społeczeństwa wiedzy”
- Vol. 41 (2013). Marek Kwiek, „Przyszłość uniwersytetów w Europie: najważniejsze motywy dyskusji”
- Vol. 42 (2013). Krzysztof Wasielewski, „Droga na studia – fakty, odczucia, oceny”
- Vol. 43 (2013). Krzysztof Leja, Emilia Nagucka, „Creative destruction of the University”

- Vol. 44 (2013). Marek Kwiek, „Reformy instytucji europejskiego uniwersytetu: napięcia, kolizje, wyzwania”
- Vol. 45 (2013). Cezary Kościelniak, „Uniwersytet i aktywizm studencki wobec obywatelskiego nieposłuszeństwa”
- Vol. 46 (2013). Krzysztof Wasielewski, „Zmiany poziomu aspiracji edukacyjnych młodzieży jako efekt adaptacji do nowych warunków społeczno-ekonomicznych”
- Vol. 47 (2013). Krzysztof Wasielewski, „Młodzież wiejska na studiach wyższych – selekcje społeczne, obecność na studiach, uwarunkowania”
- Vol. 48 (2013). Marek Kwiek, Dominik Antonowicz, „Academic Work, Working Conditions and Job Satisfaction”
- Vol. 49 (2013). Krzysztof Wasielewski, „Procedura rekrutacyjna na studia jako mechanizm selekcji społecznej”
- Vol. 50 (2013). Marek Kwiek, Dominik Antonowicz, „The Changing Paths in Academic Careers in European Universities: Minor Steps and Major Milestones”
- Vol. 51 (2013). Cezary Kościelniak, „Polskie uczelnie a Unia Europejska. Instytucjonalne, ekonomiczne i kulturowe aspekty europeizacji polskiego szkolnictwa wyższego”
- Vol. 52 (2013). Petya Ilieva-Trichkova, „Higher Education in Bulgaria in a Historical Perspective: Dynamics of Expansion and Inequalities”
- Vol. 53 (2013). Dominik Antonowicz, „The Challenges for Higher Education Research in Poland”
- Vol. 54 (2013). Cezary Kościelniak, „Kulturowe uwarunkowania uniwersytetu w kontekście kryzysów państw dobrobytu”
- Vol. 55 (2013). Cezary Kościelniak, Robert Roemer, „Sustainable Development as a Part of the "Third Mission" of the Universities”
- Vol. 56 (2013). Kazimierz Musiał, „Strategiczna funkcja polityki regionalnej i umiędzynarodowienia w krajach nordyckich”
- Vol. 57 (2013). Agnieszka Dziedziczak-Foltyn, Kazimierz Musiał, „Kontrolować czy nadzorować? Modelowanie polskiej polityki szkolnictwa wyższego z punktu widzenia reform realizowanych w krajach nordyckich”
- Vol. 58 (2013). Agnieszka Dziedziczak-Foltyn, „Prawo o szkolnictwie wyższym w pryzmacie jakości rządzenia i polityki rozwoju”
- Vol. 59 (2013). Agnieszka Dziedziczak-Foltyn, „Between modernization of society and modernization of education The Polish Higher Education Case”
- Vol. 60 (2013). Piotr W. Juchacz, Karolina M. Cern, „In Defence of the Diversity of Faculty Talents”
- Vol. 61 (2013). Piotr W. Juchacz, „The Scholarship of Integration: On the Pivotal Role of Centers of Advanced Study in the New Structure of Research-Intensive Universities in the 21st Century”
- Vol. 62 (2013). Marek Kwiek, „Changing Degree Structures and Economic Returns to Higher Education in Poland. The Impact of the Bologna Process”
- Vol. 63 (2014). Bianka Siwińska, „Doświadczenia sąsiadów w zakresie internacjonalizacji szkolnictwa wyższego: Niemcy. Studium przypadku”

- Vol. 64 (2014). Marek Kwiek, „Changing Higher Education and Welfare States in Postcommunist Central Europe: New Contexts Leading to New Typologies?”
- Vol. 65 (2014). Dominik Antonowicz, Magdalena Krawczyk-Radwan, Dominika Walczak, „Rola marki dyplomu w perspektywie niżu demograficznego w Polsce 2010-2020”
- Vol. 66 (2014). Marek Kwiek, „European Universities and Educational and Occupational Intergenerational Social Mobility”
- Vol. 67 (2014). Marek Kwiek, „Reforming European Universities: the Welfare State as a Missing Context”
- Vol. 68 (2014). Bianka Siwińska, „Przyszłość procesu internacjonalizacji polskiego szkolnictwa wyższego”
- Vol. 69 (2014). Marek Kwiek, „From Growth to Decline? Demand-Absorbing Private Higher Education when Demand is Over”
- Vol. 70 (2014). Dominik Antonowicz, „Uniwersytet. Od korporacji do instytucji”
- Vol. 71 (2014). Marek Kwiek, „Od dezinstytucjonalizacji do reinstytucjonalizacji misji badawczej. Polskie uniwersytety 1990-2010”
- Vol. 72 (2014). Marek Kwiek, „Competing for Public Resources: Higher Education and Academic Research in Europe. A Cross-Sectoral Perspective”
- Vol. 73 (2014). Krystian Szadkowski, „Czym są krytyczne badania nad szkolnictwem wyższym?”
- Vol. 74 (2014). Krzysztof Wasielewski, „Edukacja jako wyznacznik szans młodzieży na rynku pracy”